

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 4 Sayı: 1 Şubat 2021

ss. 196-221

Makalenin Geliş
Tarihi
23/12/2020

Makalenin
Kabul Tarihi
12/02/2021

Yayın Tarihi
28/02/2021

NECÂTÎ'NİN BİR İÇİM SU OLAN GAZELİNİN AÇIKLANMASI

Volkan KARAGÖZLÜ¹

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında şiirleri anlamak için pek çok anlama faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bunlardan belagatin bizlere sunduğu şerh çalışmalarının gelenek açısından önemi büyüktür. Cumhuriyetten sonra şerh adı altında yapılan çalışmalar bilimsel makale, kitap yayını ve ders kitabı şeklinde çeşitlenmiştir. Bu çalışmaların ortak noktası geçmişten, gelenekten kopuk olan günümüz insanına bu şiirlerin anlamını açıklamak ve onda kullanılan belagat ile ilgili kavramların açıklanması şeklindedir. Bu çalışmaların birçoğunda bugün için anlamı bilinmeyen kelimelerin verilmesi, şiirin kurallı cümle hâline getirilmesi ve onda bulunan sanatların açıklanması biçiminde bir yol izlenmiştir. Fakat çalışmalarda her nedense Türkçe kelimeler ya hiç alınmamış ya da diğer Azerî şivesi gibi şivelerden bilinmeyen kelimeler verilmiştir. Bunun yanında kelime gruplarının anlamı verilmemiştir. Şerh adı altında pek az çalışma istisna edilirse, şiirdeki ses ve sesin şiire kattığı anlam üzerinde de durulmamıştır. Necâtî'nin çalışmaya konu olan gazeli açıklanırken, ekler, kelimeler, kelime grupları, ses ve sesin anlam üzerindeki etkisi şiiri açıklamak için araştırılmış, Necâtî Bey'in şiirlerindeki samimiyet ve canlılığın ne olduğu / olabileceği ile ilgili görüşler sunulmuştur. Beyitlere mana verilirken gelenekten uzaklaşmadan kelimeler arasındaki anlam ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur. Söz sanatları da, sadece adı verilmek yerine, geçtiği cümledeki işlevine göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Necâtî, şerh, gazel, üslûp, samimiyet, ses, imâle

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., volkankaragozlu@nevsehir.edu.tr, ORCID ID: 0000-000-7796-122X

EXPLANATION OF NAJÂTÎ'S GHAZEL SIGHT FOR SORE EYES**ABSTRACT**

Many comprehension activity have been realised for find out the meaning of poem's in classical Turkish literature. The annotation works offered to us by rhetoric is of great importance in terms of tradition. Studies conducted under the name of commentary after the Republic have diversified into scientific articles, book publication and textbook. In many of these studies, a way was followed by giving words whose meaning is unknown for today, turning the poem into a regular sentence and explaining the arts found in it. However, in the studies, for some reason, Turkish words were either not taken at all or unknown words were given from dialects such as the Azeri dialect. Besides, the meaning of word groups is not given. With the exception of very few studies under the name of commentary, there is no emphasis on the sound and the meaning of the sound in the poem. While explaining the ghazel of Najati, the affixes, words, word groups, sound and the effect of sound on meaning were investigated to explain the poem, and opinions about what the sincerity and liveliness of Nejatî's poems were / could be were presented. While giving meaning to couplets, meaning relations between words were taken into consideration without departing from tradition. Speech arts were also tried to be evaluated according to their function in the sentence, instead of just being named.

Keywords: Nejatî, annotation, gazelle, style, sincerity, sound, imâle

GİRİŞ

15. yy.ın ve Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Necâtî (öl.1509), şiirlerinde kullandığı dil ve anlatımı ile yaşadığı dönemin biyografî yazarlarından günümüz araştırmacılarına kadar hep övgüyle adından söz ettirmiş bir sanatçıdır. Sadece yaşadığı dönemdeki edebî ve kültürel ortama damgasını vurmamış, hem sanatçı kişiliği hem de eserinde kullandığı dille günümüze kadar ulaşmıştır. Öyle ki Cumhuriyet sonrası şairlerimizden Behçet Necatigil'in ona olan sevgisinden dolayı soyadını aldığı, kullandığı kelimelerin hâlâ günümüzde hem halk ağzında hem yazılı ve görsel medyada kullanılageldiğini görmekteyiz. İncelenen gazelindeki pek çok kelime ve kelime grubu bu durumu örneklendirmekle kalmaz, aynı zamanda şiirin ses yapısı ile anlamı destekleyerek sanatçıyı ve sanat tarzını günümüze kadar getirir. Tezkirelerden modern biyografî kaynaklarına, hayatı ve şiirleri üzerine yapılan çalışmalarda şiirlerinin akıcı, samimi olduğu; şiirlerinde atasözleri, deyim ve

halk söyleyişlerinden yararlandığı gibi değerlendirmeler yapılan² bu özellikleri alıntılanan şiirde de yoğun bir biçimde görülmektedir. Sanatçının üslubu hakkında bir şeyler söylemek için dilbilgisel unsurlardan atasözlerinin, halk söyleyişlerinin kullanımını alıntı yapmak nisbeten kolay bir yöntemdir. Fakat şiirlerinin canlılığı ve samimi olması gibi daha sis perdesi arkasındaki unsurlar için aynı şeyleri söylemek pek de mümkün görünmemektedir. Bütün bunlara ilave olarak şairin sonradan Türkçeyi öğrenmesi, köle olarak satıldıktan sonra Sâilî adında bir şairin yanına verilip ilk öğrenimini ondan görmesi yani ana dili olmayan başka bir dilde çığır açacak biçimde yetişip eserler vermesi de incelenmesi gereken ayrı bir konu olarak üstü kapalı durmaktadır. Yine, düzenli eğitim almamış olması, kendisini yetiştirerek şair olması da eklenince, bunların şairin dehasını göstermek açısından kafi deliller olduğunu söylemek ilk ve en bilinen yoldur.

Gazelin Açıklanması:

نیجه کاکل نیجه مو سنبل کل بو در بو
 دل عشاق پریشان اییدی بودر بو
 نه کوکل قودی نه کوز خال رخ عارض یار
 اوده یانمز صویا باتمز نیجه جادودر بو
 اومارم حشرده جان اویندوغمدن طویه لر
 ماهرولر دیه لر بربرینه اودر بو
 یوری یلرله یلرسک یتنه مزسین ای دل
 شول جهتمدن که پری شیوه لو آهودر بو

² Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzemâ'da "Şu'arâ-yı Rûm'da mesel-güylük evvel andan sâdir u zâhir olmuş ve merhûm Necâtî Beg'de kemâlin bulmuşdur", "... icâd u ihdâs itdüm ki şu'arâ-yı Rûm'dan Necâtî durûb-ı emsâle teşebbüs itdüğü gibi ben dahi lisân-ı Türki'de vâki' olan mesel-i zibâ-misâl ile...", "... olan emsâli rişte-i nazma çeküp bir vechle durûb-ı emsâli her bir meseli bir beytde hasb-i hâl idüp halk-ı âlem her biri mesel-i manzûm okur oldılar ve mahallinde her ne mesel ki irâd itmek dileseler Necâtî'de mevzûn buldılar (Canım 2000: 349, 487, 515)." Meşâirü'ş-Şu'arâda "Her beyti mesel-âmiz ü pür-magz ve ekser-i hayâlleri bikr ü ma'nâları magzdur. Ve bi'l-cümle şu'arâ-yı Rûm'a üstâd-ı evveldür ve eş'âr-ı dillerde darb-ı meseldür (Kılıç 2010: 366-367)."

كوزلرم پنچره سن یایاغه امر ایلدی شرع
که نکارک حرم حسنه قرشودر بو
تمه آيرو ایرر باشمه آيرو ستمک
تیغ خونریز جفا پیشه دن آیرودر بو
بینه سحر ایتدی نجاتی نیجه سوز نیجه غزل
لب دلبر صفاتنده بر ایچم صودر بو

Nice kākül nice mū sūnbül-i gül-būdur bu
Dil-i ‘ uşşākı perīşān idici budur bu

Ne gönül kōdı ne göz hāl-i ruḥ u ‘ ārız-ı yār
Oda yanmaz şuya batmaz nice cādūdur bu

Umaram ḥaşrde cān oynadıgumdan duyalar
Māh-rūlar diyeler birbirine odur bu

Yürü yıllarla yilerseñ yitemezsin ey dil
Şol cihetden ki perī şīvelü āhūdur bu

Tenüme ayrı irer cānuma ayrı sitemūñ
Tīg-ı ḥūn-rīz-i cefā-pīşeden ayrudur bu

Gözümūñ penceresin yapmağa ḥūkm eyledi şer‘
Ki nigāruñ ḥarem-i ḥüsnine karşıdur bu

Yine sihr itdi Necâti nice söz nice gâzel

Leb-i dilber şıfatında bir içim şudur bu (Yılmaz 2015: 373)

Şairin şiiri ile ilgili yukarıda kısa bir biçimde söylenenlerin merkezileştiği bir gazel olarak bu şiirde anlamı destekleyen en önemli unsurlardan biri sestir. Klasik şiirde şiirin “ses” ile ilgili elemanlarını açıklamadan veya ses ile ilgili şiirde incelenecek unsurun ne olduğunu söylemeden şiire yaklaşmak yöntemin anlaşılmasını zorlaştırabilir. Bu yüzden şiirde ‘ses’ ile ne kastedildiğinin açıklanması gerekir. Şiiri oluşturan kafiye, kelimelerin öncelenişi ve ses tekrarları, vezin kullanımı ve daha fazlasının meydana getirdiği ses unsurlarının şairane kullanımının şiirdeki sesi oluşturduğu düşünülebilir. Şiirin dış yapısında kullanılan vezin ve kafiye ile başlayıp şiirin iç yapısındaki ses tekrarlarına kadar pek çok ölçüt sesi içinde barındırır. Özellikle şairin kelime seçimi şiirdeki sesi etkileyen niteliklerden biridir. Şair kelime seçiminde diğer unsurlarla birlikte vezne de tabi olur. Bu onun elini kolunu bağlayan bir unsur olarak karşımıza çıksa da usta şairler bu kısıtlı alanda sanat hünerlerini göstermişlerdir. Araştırmada veznin özel bir yanını oluşturan aruz uygulamaları ve özellikle imâle üzerinde durulacaktır. İmalenin bir ses sanatı olarak şiire kattığı anlam irdelenmeye çalışılarak sadece tasviri niteliği olan ve motif olarak “şiirde bu sanat kullanılmıştır.” şablon kullanımının da önüne geçilmesi düşünülmektedir. Bu yüzden gazelin şerhi yapılırken aynı zamanda bu unsurların anlama katkıları da incelenmeye çalışılacaktır. Burada şiirin anlaşılması için tutulan yöntem daha önce pek çok değerli çalışmada yapıldığı gibi, şiirin şerhini yapıp ses olaylarına yönelmek değildir. Anlam ve sesin şiiri anlama olanağı olduğu düşünülerek şiirin açıklanmasıdır.

نیجه کاکل نیجه مو سنبل گل بودر بو

دل عشاق پریشان اییدی بودر بو

1)

Nice kākül nice mū sünbül-i gül-būdur bu

. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / _ _

Dil-i ‘uşşâkı perîşân idici būdur bu

. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / _ _

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _ _

redif: بو در revî harfî: و kâfiye-i mücerrede

Kelimeler: nice: 1) Çok, pek çok 2) Nasıl // **kākül:** (F.) Alındaki saç, perçem // **mü:** (F.) (müy) Saç teli, kıl // **sünbül:** (F.) Açık mor renginde hoş kokulu soğansı bir bitki ve çiçeği 2) (mec.) Sevgilinin saçı // **gül:** (F.) Gül ağacının pek çok çeşidi olan hoş kokulu çiçeği 2) (mec.) Sevgili // **bü:** (F.) (büy) Koku // **bu:** İşaret yoluyla varlıkların en yakında olanını gösteren zamir. // **dil:** (F.) Gönül, kalp 'uşşāk: (A.) (âşık ç.) Âşıklar // **dil-i 'uşşāk:** Âşıkların gönülleri // **perîşān:** (F.) darmadağınık (mec.) Zavallı, acınacak duruma düşmüş // **perîşān etmek:** Dağıtmak, alt üs etmek, düzenini bozmak, acınacak duruma düşürmek // **budur:** İşaret zamirinin ekeylemin geniş zamanı ile çekimlenmiş hâli. // **bu budur:** Değişik kullanım biçimleriyle günlük konuşmada geçen; söylenen, istenen, işaret edilen, ispat edilmesi gereken varlık, nesne, durum, olay, hareketlerin kesinliğini anlatmak için kullanılan söz kalıbı. Bu söz kalıbına benzer bu mudur? ... budur!, işte budur! gibi günlük konuşma dilinde kullanılan başka kalıplar da vardır.

Kurallı cümle: Bu, nice kākül nice mü sünbül-i gül-budur bu. Bu, dil-i 'uşşākı perîşān idici budur.

Diliçi çeviri1: Bu nasıl kakül (olabilir?) nasıl saç teli (olabilir?) bu, gül kokulu sümbüldür. Âşıkların gönlünü dağıtan (koku) işte budur.

Diliçi çeviri2: Bu kakül de saç teli de olmayan gül kokulu sümbüldür. İşte âşıkların gönlünü acınacak duruma düşüren budur.

Klasik Türk şiirinde sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biri olan saç çeşitli benzetmeliklere konu olmuş ve değişik sıfatlarla nitelenmiştir. Saçın bir bölümünü anlatan daha doğrusu alna düşen perçemli kısmı olan kakül ve onu oluşturan saç tellerinden (mü) farklı olarak Necâtî'nin sevgilisinin saçının bu kısmı gül kokulu sümbüldür. Klasik Türk şiirinde anlatılanlar ne kadar soyut olursa olsun dış dünyadaki gerçekliklere dayanır. Bu gerçeklikler, şiirin anlam ve ifade dünyasında dönüşerek şairin yaratıcılığıyla şiirde yer alır. Doğadaki kokulu bir çiçek olan sümbül geleneğin getirdiği birikimle hem şekil hem de renk bakımından saça teşbih edilegelmiştir. Yalnız şairin dış dünyadaki bu gerçekliği alarak: "Bu ne perçem ne de saç teli, gül kokulu bir sümbüldür." ifadesini kullanması hem dış dünyadaki çiçeğin şiire girmesini hem de sevgilinin saçını diğerlerinden ayıran bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. İşte burada Necâtî'ye özgü söz kullanımları, anlatım olanakları devreye girmektedir. Konuşma dilinin serbestliğini kullanan şair, oradaki söz kalıplarını şiirine aktarmaktadır. Biyografik kaynaklarda hep bahsedilen bu

durum³ şairin diğer şiirlerinde de gözlenmektedir. Nice kâkül nice mü... söz grubu cümleye soru anlamının dışında olumsuz anlam katmıştır. Artık burada sözü edilen kakül de değildir, saç teli de, nasıl olabilir ki? Bu anlam nice kelimesinin ne anlamı ile de örtüşmektedir. Türkçede cevabı beklenmeyen sorularda veya soru anlamının dışında kullanılan nasıl...? nasıl..., nasıl...? nasıl + nesne / olay / durum? nasıl+varlık/olay/durum, nasıl + varlık / olay / durum? gibi kullanımlar ile ne...? ne..., ne...? ne+isim/varlık/olay/durum?, ne+nesne..., ne + nesne...? kullanımlar konuşma dilinin canlılığını şiirde sürdüren üslupsal unsurlardır. Aşağıda günlük konuşma dilinden ve edebî eserlerden çeşitli yüzyıllardan alınan bu kalıpların bazıları verilmiştir:

Eyâ hurşid-i meh-peyker cemâlün Müşteri-manzar

Ne manzar manzar-ı tâli' ne tâli' tâli-i ekber (Canım 2000: 166)

Bu nasıl anne, nasıl insan? (www.dailymotion.com/video/x7v2kis [E.T: 09.01.2021])

Anne de olamaz, insan da.

Aylin bu olayı nasıl tekzip eder, nasıl başkalarının oldu bittisini kabul eder? Şaşarım bu işe.

Bu kadar para ile nasıl geçiniriz, nasıl yaşarız aklım almaz benim bu işleri...

Fakat Yarabbim nasıl besleyecektim nasıl bakacaktım (Tanpınar 2008: 193).

Bu örnekleri artırmak mümkündür. Örnekleri vermekteki amacımız Necâti'nin kullandığı dilin günümüzde konuşma dilinde veya edebî dilde var olduğunu göstermektir. Toplumun her tabakasındaki insanın her an karşılaşacağı durumları ifade ettiği söz kalıbının Necâti'nin dilinde bulunması ya da Necâti'nin dilinin günümüzdeki insanın kullandığı dille aynı olduğunu örneklendirmektir. Bu yüzden şiirlerindeki canlılık, samimiyet yani onu sevmemizi sağlayan şey biraz da ifadesinde kendimizden bir şeyler bulmak olabilir, kanısındayız. Sanatçı kendine has sözcüklerle yüksek perdeden konuşarak değil bizi bize ait kelimelerle anlattığı için aradan bunca sene geçmesine rağmen canlılığından bir şeyler yitirmemiştir. Çünkü sanatını ayakta tutan dil günümüzde de, örneklerde görüldüğü üzere, toplumun çeşitli

³ Bu durumu örneklendiren bir bilgi Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nüzemâ'da şöyle geçmektedir: "Tarz-ı kelâm-ı şirin-peyâmına 'âmme-i enâm mâyil ü kâyil oldukları budur ki halâvet-i eş'âr-ı şeker-bârından ve letâfet-i güftâr-ı şeh-r-nisârından tıbâ'-ı enâm ve emzice-i havâss u 'avâm lezzet ü halâvet bulmuşdur ...meşhûr-ı âlem ve 'inde'l-efâzıl ve'l-ahâli makbûl ü müsellemler olmuşdur (Canım 2000: 517)."

tabakalarında kullanılmaktadır. Bu yaşayan dil Necâtî'nin dilindeki canlılık ile birlikte samimiyeti de açıklayabilir. İçinden geldiği gibi konuşan insanlar ne kadar doğalsa ve bu doğallık samiyeti oluşturuyorsa, yüzyıllar önce bu insanlarla aynı dili konuşan Necâtî de onlar gibi samimidir. O zaman şair yüzyılların ötesinden değil şimdi bize seslenen bir insan olarak karşımızda durmaktadır.

Kelimelerin ve söz gruplarının farklı zamanlardaki kişilerde aynı biçimde kullanılmasının yanında Necâtî'nin şiirinde ses ile ilgili estetik unsurlar da şiirlerinin beğenilmesinde önemli bir rol oynar. Özellikle aruz uygulamalarından olan ve sık kullanıldığında kusur olarak kabul edilen imâlelerin uygulanması şiirdeki iç ahengi artırmış ve musikiyi üst noktaya taşımıştır. Remel bahrinin ahenkli kalıbı olan fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün, açık ve kapalı hecelerin eşit oranda sıralanması ile ritmin ağırlıklı olarak kendini duyurduğu bir vezindir. Buna tefîlenin kendisini tekrar etmesi de destek verir. Oluşan bu ritimde imâleler bu ritmi desteklemenin ötesinde uzun ünlülerdeki sesin iniş çıkışına benzer ahenk meydana getirir. Böylelikle canlı, samimi bir dil kullanımı estetik ifadesi ile okuyucunun karşısına çıkmış olur. Veznin bu tür ustaca kullanımı şiiri müzikaliteye yaklaştırarak bir edebiyat ürünü içinde başka bir sanat dalı olan musikiden de faydalandığını gösterir. Daha doğru bir söyleyişle bu kullanım sözün müziğe dönüştüğünü göstermesi bakımından önemlidir:

Nice kâkül nice mü sünbül-i gül-bûdur bu

Dil-i 'uşşâkı perîşân idic'î budur bu

Beyitte koyu ve eğik yazılan yerlerde imâle var, son kelime olması bakımından eğik ve altı çizili yazılan kelimeler de kapalı sayıldığından uzun okunduğunu farz ettiğimizde *bu* kelimesinin / hecesinin beyitte vurgulandığı görülür. Birinci mısradaki *kakül* kelimesinden sonra yani ilk üç heceden sonra yuvarlak kısa ünlüler *u-ü* ve uzun *û* ünlüsünün arka arkaya geldiği görülmektedir. Vezinde uzun ünlüler sesin yükselmesini sağladığı için ahengin alçalıp yükselmesini ortaya çıkarır. Bu ünlülerin özellikle ilk mısradaki art arda sıralanması ve *bu* kelimesinin hem Farsça koku anlamında (bû) hem de Türkçe gösterme zamiri olarak kullanılması anlamda da farklılıkları sağlamıştır. Şiirdeki nice kelimeleriyle insan zihninde bir şaşkınlık meydana getirilmiş, *bu* kelimesi ile şaşkınlık ortadan kaldırılarak bilinen, nitelikleri belli olan, istenen ve âşığı etkileme derecesinin ne olduğu ortaya çıkan değişik anlamlar ile kullanılmıştır. Ayrıca ses bakımından *bu* kelimesinin art arda imâleli kullanımı ritim ve ahengin etkisiyle mısra sonuna kadar devam eder.

Mû kelimesinden sonra sesletimin *u ü* üzerinde olması ile insan zihninin hoşuna giden bir müzik etkisi yaratılmıştır beyitte. Bu yüzden ilk mısradan başlanarak koku kelimesindeki ses etkisi, bütün bir beyte, redif ve kafiye ile bütün bir şiire taşınacaktır. Mısra sonlarındaki uzun okunan *bu* kelimeleri de bu etkiye katkı sağlayacaktır. Öyle ki ikinci mısrada kullanılan *budur bu* Türkçe söz grubu, “kesin olarak bu şeydir, başkası olamaz, ilk anlamının dışında imâle vasıtasıyla Farsça *bû* sözcüğüne de gönderme yapmaktadır. Yani mısra iki anlama elverecek şekilde açıklanır.⁴ Bunlardan ilki: “Âşıkların gönüllerini perişan eyleyen işte budur.”, ikincisi ise onların gönüllerini perişan eyleyen (şey) bu kokudur. Bu anlamlar Klasik Türk şiirinde kullanılan söz sanatlarının imâle gibi bazı yerlerde kusur sayılan bir aruz uygulamasıyla desteklendiğini gösterdiğinde, usta şairlerin elinde kusurların bile sanata çevrildiğini akla getirir. Bunun yanında şiiri anlamak ve anlam katmanlarına vakıf olmak için şiir unsurlarının hiçbirinin ihmal edilmemesi gerektiğini de hatırlatır.

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan saç klasik Türk şiirinde çeşitli anlam birliktelikleriyle kullanılıp kalıplaşmıştır. Saç daima uzun, kara ve kokuludur. Kıvrım kıvrımdır her telinde âşıklar asıdır vs. Uzunluğu ve çeşidine göre farklı adlar alır. Beyitte sevgilinin kakülü kokulu olması (gül-bû) bakımından ele alınmıştır. Alna dökülen perçem aynı zamanda şekli bakımından halkayı andırır. Nice kelimesinin ikileme olarak kullanıldığında ortaya çıkan *nasıl* anlamının dışında tek başına *nice mû* kelimesi ile saçın çokluğu ifade edilmiştir. Ne kadar çok saç anlamına işaret etmektedir. Böylece nasıl (ne kadar güzel) kakül nasıl saç teli?, söyleyişleri beğeniye ifade etmektedir. Aynı kelimeyi ikileme biçiminde kullandığımızda ise yukarıda bahsettiğimiz beğenmeme, kabul etmeme, inkar anlamlarını içerir. Yalnız bu anlamların verilmesinde klasik Türk şiirinde şiirlerin mısra içinde konumlandırılması etkili olmaktadır. Kelime ve kelime gruplarını farklı şekilde kullandığımızda

⁴ Klasik Türk şiiri şairlerinin bu tür imâleleri bilinçli yaptığı ile ilgili bir başka örnek: “Gitmez o mehûn râ gibi hançer kemerinden / Üftâdelerin öldürür âh işte *burası*” “Âşıkları ay yüzlü güzelin râ harfine benzeyen hançerinin kemere takılmış hâlinin güzelliği öldürür. Âşıkları, bu hançerin takıldığı yer, yani belinin inceliği öldürür. Âşıkları bu râsı yani bu râ harfine benzeyen hançeri öldürür (İpekten, 2010: 144).” Mefûlü mefâ’lû mefâ’lû fa’ûlûn vezniyle yazılmış olan şiirde ra hecesinde imâle yapılmıştır. Şairler bu örnekte olduğu gibi bazen imâleyi aynı yazılıştaki kelimeleri ayırmak için kullanabilirler. “... ‘bu’ kelimesinin beyitte temel obje olduğu ya da temel objeyi gösterdiği görülmektedir. İmale bu yönüyle ilgili kelimeyi vurgulamakta ve belirgin kılmaktadır. Aşağıdaki beyitte şiirin kafiyesi olan “burası” sözcüğünün ikinci hecesinde yapılan imâle böyle bir özellik göstermektedir. Beyitte anlam bu kelime üzerine inşa edilmiştir. Birkaç anlama gelecek şekilde kullanılan bu kelimedeki yapılan imâle aynı zamanda anlamı desteklemiştir (Kaplan, 2017: 412).”

Andrews'ın dediği gibi⁵ şiir cümlesinin kesin anlamlar vermemesi anlamın çoğalmasını sağlamıştır. Nice kâkûl nice mû, şeklinde vurgulayarak okuduğumuzda beğeni ve şaşkınlık ifade eden bir söz kalıbı ortaya çıkmaktadır. Nasıl (ne kadar güzel) kâkûl, nasıl (ne kadar güzel, çok/gür saç teli) hayreti ortaya koyarken şaşkınlık anındaki o bekleme de beraberinde getirir. Ne kadar güzel kakûl ve saç teli, (bu) gül kokulu sünbüldür. Şiir cümlesinin belirsizliğinden kaynaklanan ikinci okumada ise daha önceki araştırmacıların verdiği anlam bulunur. “Ne kâkûlü ne kılı gül kokulu sünbüldür bu!”⁶ Ayrıca *bu* kelimesinin yakınlardaki varlıkları ifade etmesi ile, en azından tanınan veya görülen, bilinen ya da yakınında bulunan bir sevgiliye bu sözlerin söylendiği düşünülebilir.

Klasik Türk şiirinde iki mısradan meydana gelen beyitlerde ilk dizinin ikincisini açıkladığı onunla neden-sonuç, amaç, koşul gibi anlam ilişkileri kurduğu görülür. “Bahâr erdi cinân oldu benim cânım cihân şimdi / Çemende ayş u nûş etsek senin ile kaçan şimdi” Necâtî'den alınan başka bir matlada sevgili ile bahçede eğlenmek baharın gelmesi ve dünyanın cennete dönmesine bağlanmıştır. İki mısra arasında neden sonuç ilişkisi vardır.⁷ Ayrıca ikinci mısra birinci mısranın anlamını açıklamanın yanında, bilgi bakımından da tamamlayan bir görünümde karşımıza çıkar.⁸ Nice kâkûl nice mû... mısrasının yukarıda verilen her iki anlamıyla birlikte ne olduğu ikinci dizede açıklanmaktadır. Yani sünbül-i gül-bû olarak işaret edilen saçın ne olduğu, işlevi bu dizede verilmektedir. Onun asıl işlevi âşıkların gönüllerini dağıtmak, alt üst etmektir. Dil kelimesinin Türkçesi gönül kelimesi Divânü Lügâti't-Türk'te kalp, yürek... anlamlarıyla köngül⁹ kelimesi olarak geçer. Diğer

⁵ Andrews'ın “sözdizimsel belirsizlik ve sözdizimsel vurgulama” kavramlarıyla ele aldığı ve şiirin anlamını çoğaltan diğer öğeler için bkz. (Andrews 2012: 40-51).

⁶ Çavuşoğlu, “budur” kelimesindeki “bu” Farsçadaki koku anlamına gelen “bu” da olabilir, notunu düşmüştür.

⁷ Gelecek beyitlerde de birinci mısra ile ikincisi arasında neden, amaç ve koşul gibi ilgiler bulunmaktadır: “Âhım yeline mâil olsa o gül budağı / Çekmezdi lâle gibi dil-sühte bu dağı, Ey beni hecriyle hâk eden sana yalvarmağa / Baştan ayağa dil olmuştur giyâhım gitme gel / Ayağın değdi diye her reh-güzerden dostum / Tütüyâ gibi kapar bâd-ı sabâ hâk-i rehi, / Tâ ki saçın girihlerin açtın sabâ ile / Ömrün uzattın ehl-i dilin hoş hevâ ile (Yılmaz 2015: 387, 466)

⁸ “Göğsümü taşlar ile döğdügümü tanlama ki / Gördüğün sine değil derd ü belâ hirmenidir.” Bu örnekte ilk beyitte sine olarak görülen vücut organının niteliği değiştirilerek onun derd ve bela harmanı olduğu bilgisi verilmiştir. Verilen diğer örneklerde ikinci mısra birincisinin anlamını tamamlar bilgiler içermektedir: “Bazılar halka olup dâne-i tesbih sayar / Süfi o zühd değil belki riyâ hirmenidir., Yüzüme gül ki olam bülbül-i hezâr-nevâ / Hezâr olur sanemâ çünkü itibâr ile bir (Yılmaz 2015: 191, 286, 351)

⁹ köngül: gönül, yürek, kalp, anlayış (Atalay 1985: 381)

sözlüklerde¹⁰ de gönül sevgi, istek, hatır gibi kalpte oluşan duyguların kaynağı; arzu; yürek, dil, onur, anlayış, düşünüş anlamlarındadır. Aşığın âşıklıkla ilgili hâllerinin tamamının geçtiği bir mekândır. “Gönül nedir ?” sorusuna verilecek cevap ise “Gönül bir mekândır içinde sevgili oturur.” sözüyle karşılanabilir. Sevgilinin bulunduğu bu yerde aşığın gönlü permeperişandır. Bunu yapan ise sevgilinin kokulu saçıdır. *Bu* kelimesindeki imâle ile kelimenin Farsçadaki karşılığı *bû* kelimesi aynı uzunlukta okunduğu için, işaret zamiri olan *bu* kelimesi koku anlamını çağrıştırır. Kelimenin işte budur, başkası olamaz anlamı ise birinci mısradaki sünbül-i gül-bû tamlamasındaki gül kokusu ile ilişkilidir. Gönül kelimesinin kalp ve yürek anlamının dışında düşünüş, anlayış anlamı da vardır. Buna göre insanların akılları, dimağları ve bilinçleri karışıklık içinde iken insanlar doğru düşünemez. Böylelikle gönüldeki karışıklık aslında aklın kontrolünden uzaklaşan âşığı çağrıştırır. Zaten âşıktaki akıl var ise aşk, aşk var ise de akıl olmaz. İmrü'l-Kays'a Mecnûn adının verilmesine sebebiyet veren de aşktır, zaten. Bütün bu anlam ilişkileri şiirdeki söz sanatları ile birlikte verilmiştir. Nice kelimesi hem nasıl hem fazla anlamıyla kullanılarak tevriye sanatı yapılmıştır. Bu sanat şiirdeki anlamın çoğaltılması, yoğun olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bunun yanında nice kelimelerinde tecâhül-i ârif sanatı bilmezlenmekten çok, şaşkınlığı belirtmektedir. Soru sorulup cevap beklenmemesi, daha doğru bir ifade ile soru kelimesi ile şaşkınlığın belirtilmesi bu kelimelerde istifhâm-ı inkârî sanatının olduğunu gösterir. Ayrıca *bû* kelimesi ile bu işaret zamiri arasındaki cinas ve budur kelimesinin kokuyu çağrıştıracak biçimde tevriyeli kullanımı da şiirdeki anlam yoğunluğunu etkilemiştir. Anlamın sanatlar ile bu biçimde kullanımına şiirdeki ses sanatları da dahil olmuş, *u-ü-û* seslerindeki asonas ve *u* seslerinde yapılan imâleler, şiire yukarıda anlatıldığı gibi değişik anlamlar katmıştır. Bunları destekleyici mahiyette *b- e-l* seslerindeki aliterasyonlar ve asonaslar da kullanılmıştır. Böylelikle anlam; mana, ses sanatları ve de aruz uygulamalarından imâle ile çoğaltılarak, deyim yerindeyse iki mısralık bir bütüne istif edilmiştir.

Bu kelimesi üzerine yaptığımız açıklamaların daha tutarlı olması için şairin hem kendi üslubu hem de dönem üslubu içinde diğer şairlerin şiirlerinde de imâleli kullanımlarının bulunması gerekmektedir. Yoksa tek bir örnek üzerinden spekülâtif tartışmaların bilim insanı tarafsızlığı ile bir ilgisi

¹⁰ Kelime için şu sözlüklerden faydalanılmıştır: Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, TDK Büyük Sözlük, TDK Güncel Sözlük, Misalli Büyük Sözlük, Lexicon.

bulunmayıp sadece kendi yorumumuzu anlatmaya yarayacağı ortadadır. Şairin *bu* redifli diğer şiiri de aşağıdaki beyittir:

Demiş idin saçına sünbül-i hoş-bûdur *bu*

Dostlar işte benim istediğim *bu*dur *bu* (Yılmaz 2015: 371) (G. 444/1)

İncelediğimiz beyitle aynı vezindeki bu beyitte de *bu* kelimesinin hem işte budur hem de koku anlamını çağrıştıracak şekilde kullanıldığı görülmektedir. Burada da imâleli kullanım anlamı etkileyecek biçimde kullanılmıştır.

N'ola öldün ise dilber kayırmaz bildiğin etme

Benim cânım benim ömrüm cihândır *bu* cihândır *bu* (Yılmaz 2015: 371) (G. 443/2)

Bâki'den alınan aşağıdaki örnek ise kelimenin imâleli kullanımının anlamı etkilemesi ve kelime anlamını çağrıştırmaya bakımından mükemmel bir örnektir. Çünkü aşağıdaki beyitte saçın kokulu olması ile ilgili *müşg* kelimesi geçer ve art arda yapılan imâleler ile *bu* kelimesinin uzun okunuşu, Farsçada asli uzunluğa sahip *bû* kelimesini çağrıştırır. *Bû* kelimesi beyitte geçmemesine rağmen bir bakıma ses olarak yazılmıştır diyebiliriz.

Nedür *bu* piç ü piç ü çin ü çin ü ham-be-ham kâkül

Nedür *bu* turrallar *bu* halka halka zülf-i müşgâsâ (Küçük 2011:105)(G.6/1)

Aruzun hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün vezniyle yazılan şiirde bulunan tüm *bu* kelimelerinde imâle yapılmıştır. Böylece uzun okunan işaret sıfatı görevindeki kelime beyitteki *müşg* kelimesinin yardımıyla ses olarak *bû*'yu (kokuyu) ortaya çıkarmaktadır.

Bu kelimesinin imâleli okunuşunun cümleye anlam katması ve bir üslup özelliği olarak kullanımı ile ilgili ufuk açıcı değerlendirmeler ise Cem Dilçin'e aittir (Dilçin 2011: 347-349).

Bu şehri-i İstanbul ki bi-misl ü bahâdur

Bir sengine yek-pâre Acem mülki fedâdur

Dilçin aradan geçen bunca yıldır beytin dillerden düşmemesinin sebebini açıklarken şiirin anlamını pekiştirici başka öğeler de bulunduğunu vezin

gereği yapılan imâlenin İstanbul şehrinin birtakım özelliklerini abartıcı bir görev yüklediğinden bahsetmiştir.¹¹

Araştırmacı Nefî'den aldığı bir diğer örnekte *bu* kelimesinin imâleli okunuşunun bir ses sanatı olarak şehrin taşıdığı değerlere gönderme yapmak, onları vurgulayıp abartmak açısından önemli olduğu kanısındadır.

Edrine şehri mi **bu** yâ gül-şen-i me'vâ mıdur

Anda kasr-ı pâdişâhî cennet-i a'lâ mıdur (Dilçin 2011: 349)

Necâtî'nin beytinde veznin ritmik yapısı ve uzun hecelerle ahengin üst seviyede kullanımı ve bu kullanıma imâlelerin hem anlam ve hem de ses bakımından katkısı ile son derece ahenkli, okuyanda güzel duygular uyandıran, müzik dinlemiş hissine kapıldığımız bir şiir ortaya çıkar. Ses sanatının cümleye kattığı anlamlar ile anlamın da çoğaltılarak verildiği görülmektedir.

نه کۆکل قودی نه کوز خال رخ عارض یار

اوده یانمز صویا باتمز نیجه جادودر بو

2) Ne gönül **ko**dı ne göz **hâl**-i ruḥ **u** 'arız-ı yâr

Oda yanmaz şuya batmaz nice cādūdur **bu**

Kelimeler: **ne..ne:** Görevdeş veya zıt anlamlı kelimelerin başına gelerek bunları arka arkaya sıralayan bağlaç. // **gönül:** İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin mânevî yönü, yürek, dil // **ko-:** Bir şeyi bırakmak anlamında geçişli fiil. // **hâl:** (F.) Deride oluşan küçük esmer leke, ben // **ruḥ:** (F.) Yanak // **hâl-i ruḥ:** Yanak üzerindeki ben // **'arız:** (A.) Yanak // **yâr:** (F.) Sevgili, sevilen kişi, maşuk // **hâl-i ruḥ u 'arız-ı yâr:** Sevgilinin yanağı ve yanağındaki ben // **od:** Ateş // **yan-:** Ateş vasıtasıyla ısı ve ışık saçarak tutuşmak, alev alarak yok olmak // **yanmaz:** Ateş vasıtasıyla alev alıp yok olmamak **batmak:** Bir sıvının ya da yumuşak bir maddenin içine gömülmek, çökmek // **batmaz:** Sıvı içinde çökmemek, gömülerek kaybolmamak. //

¹¹ Nedim'in ölüm tarihi olan 1730'dan günümüze kadar geçen 278 yıldır bu beytin dillerden düşmemesinin sırrı acaba nedir, nerededir? ... "Bu" gösterme sıfatı İstanbul şehri herhangi bir şehir olmaktan çıkarıp, onu belirli, bilinen, yaşanan, sevilen, benimsenen ve bütün coğrafi, tarihsel, kültürel özellikleri ve değerleriyle bir dünya şehri bir "pây-i taht" olduğunu vurgulayan en çarpıcı ögedir. Ayrıca "bu" sıfatında vezin gereği yapılan imâleye bir ses sanatı olarak İstanbul'un söz konusu özelliklerini abartıcı bir görev yüklenmiştir (Dilçin 2011: 348).

nice: Nasıl // **câdü:** (F.) Geceleri mezarından çıktığına inanılan, gece dolaşıp insanlara zarar veren, çirkin bir kadın şeklinde tasavvur edilen hortlak, cadı.

Kurallı Cümle: Hâl-i ruh *u* 'ârız-ı yâr ne gönül ne göz kodı. Bu, oda yanmaz şuya batmaz nice cādüdür?

Diliçi Çevirisi: Sevgilinin yanağı ve yanağındaki ben ne gönül koydu ne göz. (İkisini de yok etti.) Bu ateşte yanıp (yok olmayan) suya da batmayan nasıl bir cadıdır!

Birinci beyitte saç ve onun kokulu olma özelliği ele alınırken burada ise sevgilinin güzellik unsurlarından ben (hâl) ve yanak (ârız) ele alınmıştır. Sevgilinin güzellik unsurlarının tamamına yakını yüzde toplanmıştır. Klasik Türk şiirinde sevgilinin yanağı parlak şeylere teşbih edilir. Bunlardan en bilineni güneş ve aydır. Yanak parlak özelliği dolayısıyla suya da benzetilir. Sevgilinin yanağındaki ben ise çeşitli anlam ilişkileri içinde kullanılmıştır. Bunlardan en çok bilineni şekil ve renk yönünden olan ilgililerdir. Küçüklüğü ve şekli bakımından tuzak içine konan tohumlara veya karabibere benzetilir. Sevgilinin yanağı ve yanağındaki beni aşığın hem gönlünü hem de gözünü yok etmiştir. Çünkü güneşe bakılmaz uzun süre bakıldığında güneş insanı kör eder. Gönlün yok olması ile de bize aşığın gönül gözünün yok olduğunu ifade eder. Sevgilinin güneşe benzetilen yanağı aşığın gönül gözünü yok etmiştir. Bunun ne şekilde yapıldığı ve öznesi ise ikinci mısradan verilmiştir. Açık istiare ile cadıya benzetilen sevgilinin yanağı bunu yapmıştır. Çünkü cadının sihir yapma, insanları tesiri altına alma gibi güçleri vardır. Büyüyü de yanağı ile yapmaktadır. Çünkü büyüü yapabilmek için ateşin içine atılması gereken bazı tohumlar (hâl) gereklidir. *Od* kelimesi beyitte bu anlam için bulunmaktadır. Ayrıca bir insanın cadı olduğu ateşe atıldığında yanmadığından (oda yanmaz) ve suya atıldığında su üzerinde yürümesinden (suya batmaz) belli olur. *Ârız* kelimesi de bu yüzden *su* kelimesi ile ilgilidir. Böylece *Od-hal*, *ruh-su*, *ârız-câdü* kelimeleri düzenli leff ü neşr (leff ü neşr-i mürettep) sanatını oluşturmuştur.

Beyitte dikkati çeken bir nokta beytin ikiliklerden oluşmasıdır. Anlam ve söz bakımından ikili birlikler bulunan beyit *gönül-göz ne...ne*, *hâl-i ruh-ârız-ı dost*, *od-su yanmaz-batmaz* kullanımlarından oluşmaktadır. Bu kullanımlar sadece ikili kelimeler biçiminde şiirde bulunmakla kalmaz şiirin anlam katmanını da düzenler. Aşığın gönül ve gözüne karşı sevgilinin yanağındaki beni (hâl-i ruh ve ârız-ı yâr) ve yanağı karşı karşıya getirilmiştir. Burada ayrıca yanak kelimesinin iki ayrı kelime ile ifade edilmesi de (ruh-ârız) bu ikiliği güçlendirmektedir. Bunun yanında aşığın özellikleri sadece gönül ve göz kelimeleri ile anlatılırken sevgilinin özellikleri cadı kelimesinin anlamıyla

örtüşecek biçimde od (a yanmaz) ve su (ya batmaz) kelimeleri ile verilmiştir. Beyitteki anlamın oluşturulmasına göre aşığın sahip olduğu gönül ve gözünü kaybetmesi ne ... ne bağlacı ile sağlanmış. Bunun karşısında sevgilinin özellikleri od ve su kelimeleri ve bunların hareketlerini oluşturan yanmaz / batmaz kelimeleri ile verilmiş. Yani aşığın sahip olduğu gönül ve gözünü kaybetmesini sevgilinin hareket ifade eden iki özelliği yol açmıştır. Âşık edilgen bir durumda sevgili ise etken ve hareketli bir biçimde beyitte ele alınmıştır. Hareketli ve etken olan durumda olan özne baskın gelmektedir. İkiliklerle oluşturulan beyitte veznin de anlama etki edecek biçimde kullanıldığı görülmektedir. İkinci mısırda tefîlelerin sevgilinin özelliklerine gelmesi ve burada biraz daha durularak tefîlenin okunması bu özelliklere dikkat çekmekte ve özelliklerin anlamını pekiştirmektedir. *Oda yanmaz / suya batmaz* özelliklerine sahip olan kimdir?, sorusuna cevap sonraki tefîlede *nice cādū* tefîlesidir. Burada tefîlenin de yardımıyla ses bakımından vurgulanan özneyi anlam bakımından pekiştiren *nice* kelimesi şaşkınlığı dile getirmektedir. Bu nasıl bir cadıdır ki hem ateşte yanmaz hem de suyun üzerinde yürüyebilir. İmâle birinci mısırda *kodı* kelimesinin ilk hecesinde yapılmıştır. Aruz uygulamaları bakımından kusurlu sayılabilecek bu kullanımın vurgulu hece üzerinde yapılması ise anlamı etkilemiştir. Türkçede ekler vurgusuzdur ve vurguyu bir önceki heceye atar. Böylelikle vurgulu *ko-* eyleminde anlam imâle ile daha da artırılmıştır. *Ne...ne* bağlacı ile olumsuzluk anlamı yüklenen eylemde artık gönül ve gözün kalmadığını ortadan kalktığını, bir daha ele geçmeyeceğini imâle ile iyice pekiştiren şair; imâleyi estetik bir biçimde de kullanmıştır, diyebiliriz. Vezne göre okunduğunda ahengi bozmayan, akıcı bir biçimde tefîlelerine ayrılabilen bir ses mısırda bulunmaktadır. Mısırda diğer imâle, vurgusuz atıf vavında olduğu için burada anlama etki söz konusu değildir.

اومارم حشرده جان اویندوغمدن طویه لر

ماهرولر ديه لر بربرينه اودر بو

3) Umaram **haşrde** cān oynadığımdan duyalar

Māh-rūlar diyeler birbirine odur bu

Kelimeler: **um-**: 1) Ümit etmek 2) Sanmak, zannetmek 3) Dilemek, beklemek, temenni etmek **umaram**: Ummak eyleminin geniş zaman birinci şahıs çekimi. Geniş zamanda işin yapılmasını beklediği, eylemin gerçekleşmediği ortaya çıkar. // **haşr**: (A.) Allah'ın

dünyada kullarının yaptıkları işlerin hesabını görmek üzere insanları bir araya toplaması, toplanmanın yapıldığı zaman kıyamet // **-de:** Metinde mekân ve zaman anlamı vardır. // **cân oynamak:** Canını feda etmeye hazır olmak // **-dan:** Ek cümleye neden ilgisi vermiştir. mäh-rû: Ay yüzlü // **di-:** Söylemek // **birbiri:** Karşılıklı olarak, biri diğerine // **o:** Üçüncü kişiyi gösterir kişi zamiri (şiiirde âşık/şairi belirtir.)

Kurallı cümle: Haşırde cân oynadıgımdan duyalar; mäh-rûlar birbirine bu odur, diyeler. umaram.

Diliçi çeviri: Haşırde canımı feda etmeye hazır olduğumu ay yüzlü sevgililerin duymasını ve birbirlerine bu (beklenen, âşıklık özelliğini gösteren) kişi odur demelerini ümit ediyorum.

Klasik Türk şiiirinde sevgili tüm özellik ve niteliklerde en ileri seviyede donanmış durumda iken onun karşısında konumlanan gücü ve iktidarı olmayan, olumsuz özelliklerle dolu olan bir âşık portresi karşımıza çıkar. En önemli özelliği zayıflığı olan âşığın daima yüzü sarı ve gözleri yaşlıdır. Elinde kudret ve iktidarı olması bir kenara âşıklığın verdiği hâllerle vücudu da zayıf düşmüştür. Elinde verilecek canından başka bir şey kalmamıştır. O yüzden şairlerin elinde en kıymetli özellik olarak canı vardır ve onu da hiç düşünmeden verir. Canı bile kendisine ait değildir. Fuzûlî'nin:

“Cânı cânan dilemiş vermemek olmaz ey dil

Ne nizâ eyleyelüm ol ne senündür ne benüm” beytinde ifade edildiği gibi bu konuda şair gönlü ile de kavgaya tutuşur. İslam inancına göre, kıyamet gününde yapıp ettiklerinin hesabını vermek için insanların diriltip bir araya geldiği bir yerde/zamanda şair canını vermeye hazırlanmaktadır. Yani herkesin canlandığı bir zamanda sevgilisi uğruna canını feda için beklemektedir. *-de* eki cümleye hem yer hem de zaman anlamı katmaktadır. *Haşır* kelimesinde yapılan med anlam bakımından kelimeyi pekiştirerek haşırın yapılacağı yere ve zamana dikkat çekmektedir. *Oynadugumdan* kelimesinde kullanılan *-den* eki ise cümleye sebep ilgisi katmaktadır. Ben canımı feda ettiğim için/feda etmeye hazırlandığım için ay yüzlü sevgililer, bunu duyup işte beklenen, gerçek âşık bu kişidir, diye birbirlerine söylemektedir. *Umaram* kelimesi ile şairin bir beklentisi söz konusudur. Bu beklentiyi *duyalar* ve *diyeler* kelimelerindeki istek kipi de desteklemektedir. Kendisinin âşıklık özelliklerini gösteren, gerçek bir âşık olarak konumlandırılan şair, herkesin kendi derdine düştüğü mahşer gününde canını feda etmeye hazır olduğunu belirtir. Bu hareketinden dolayı ay yüzlülerin birbirlerine işte gerçek âşık budur, demesi de sevgilinin mecazî bir sevgili değil Allah olduğunu

göstermektedir, diyebiliriz. Kıyamet gününde, dünyada yaratılan ve yaratılacak tüm insanların toplandığı bir meydana şairin yaptıklarının duyulmasında gulüvv derecesinde mübalağa vardır. Aynı zamanda duyular kelimesi birinci mısra ve ikinci mısra ile anlamlı olarak kullanılabilir. Sahr-i helâli oluşturan birinci anlam: Mahşer meydanında canımı feda ettiğim için duysunlar. Ay yüzlüler birbirlerine bu, odur desinler. İkinci anlam ise: Haşirde canımı feda ettiğim için ay yüzlüler bunu duysunlar ve birbirlerine bu, odur desinler. Bu anlamların *haşr* kelimesinde yapılan med ile pekiştirilmesi, beklentinin büyüklüğünü de göstermektedir. *Mâh* kelimesinde yapılan med ise özneyi ve yapılan işe vurgu yapmaktadır. Şairin can feda etmesini herhangi biri beğenmiyor, *Mâh-rûlar*, ay yüzlü sevgililer beğeniyor. Med hem özneyi hem de öznenin yaptığı işi vurgulamaktadır. Özellikle beyitteki r aliterasyonu meddeki anlamı mısra boyunca sürdürmüştür diyebiliriz. Çünkü r sesi cümledeki hareketin devam ettiği anlamını vermektedir.¹² O zaman ay yüzlü sevgililerin çok olması yanında sürekli olarak söylemek işini yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Böylelikle yapılan fedakarlığın ne kadar büyük olduğu karşımıza çıkmaktadır ki herkes bundan bahsetmektedir. Ses bakımından bir diğer özellik ise beytin acz bölümünde yapılan imâlenin anlamı etkileyecek biçimde kullanımınıdır. Odur kelimesinin ilk hecesinde imâle ile vurgulu bir okunuş meydana gelmektedir. Böylece o kelimesinin anlamı pekiştirilmiştir. O ile ifade edilen kişiye, anlama dikkatler çevrilmiştir. -dır / -dir ekinin cümleye kattığı kesinlik anlamı ile de o kelimesi hem ses hem de anlam bakımından belirtilmiştir. Burada bu işleri yapan sadece o olabilir, başkası olamaz, canını feda edecek işte bu kişidir, anlamları verilmektedir. Şiirin geneline baktığımızda kelimelerin son üç hecesinin kafiyenin etkisiyle uzun okunduğu görülmektedir. Bu yüzden Türkçe kelimelerde imâle yapılmış; fakat yapılan bu imâleler vezni aksatmamış, bilakis sanatlı bir biçimde kullanılarak anlamı da çeşitli biçimlerde etkilemiştir. Sırasıyla *bu*, *o*, *ayru*, *karşu* ve *su* kelimelerinin yuvarlak hecelerinde yapılan bu imâlelerin rastgele olmadığı şiirin tamamında ve aynı yerlerde yapılmasından sanatlı bir söyleyiş biçimine dönüştürüldüğü düşünülmektedir.

¹² R ünsüzü titretek bir ünsüzdür. R ünsüzünün oluşumu esnasında dil, diş etine fasılalarla, ama çok hızlı bir zaman birimi içinde ikiveya üç kere arka arkaya vurur. Bunun için bizce bu ünsüz harekete dayalı öğeleri anlatmada, hızla geçişi ifade eden durumlarda oldukça uygundur (Kaplan 2017: 252). R Sesi hakkında Necip Üçok şu tespitte bulunmuştur: “Birçok çeşitler gösteren R foneminin oynaklanmasında duyulan ihtizaz veya dil vuruşu enbüyük rolü oynadığı için, R fonemi hareketlilik kavramını vermeğe yarayan bir fonemdir diyebiliriz (Üçoktan aktaran Kaplan 2017: 252).”

یوری یلله یلرسک یته مزسین ای دل

شول جهندن که پری شیوه لو آهودر بو

4) Yürü yıllarla yilerseñ yitemezsin ey dil

Şol cihetden ki perī şīvelü āhūdur bu

Kelimeler: yürü: Haydi!, yürümekten emir ayrılmak uzaklaşmak // yıl: Sene // yıllarla: Yıllar geçtikçe, yıllarca // yilmek: Acele ile gitmek, yürümek, bir şeyin peşinde koşturmak // yitmek: Yetişmek, arzusuna nail olmak, vasıl olmak. // ey: Anlamı kuvvetlendirmek ve dikkat çekmek için kullanılan seslenme ünlemi // şol: şu, o // cihet: (A.) 1) Yön, taraf 2) Sebep, vesile // -den: Neden anlamı katan ayrılma durum eki // ki: Tümleci kuvvetlendirerek ana cümleye ulayan bağlaç // perī: (F.) Çoğunlukla dışı olduğu düşünülen ve çok güzel, alımlı olan; genellikle su kenarlarında, sulak yerlerde insana görüldüğü kabul edilen doğüstü varlık // şīve: (F.) tarz, tavır // perī şīvelü: Peri gibi davranan // āhū: (F.) 1) Ceylan 2) (mec.) Güzel, sevgili

Kurallı cümle: Ey dil yürü! Yıllarla yilersen yitemezsin; şol cihetden ki bu perī şīvelü āhūdur.

Diliçi çeviri1: Ey dil yürü (durma)! Yıllarca (peşinden) koştursan bile yetişemezsin. Bu (sevgilinin) peri tavrı bir (ahu gibi) güzel olmasındandır.

Diliçi çeviri2: Ey dil haydi ! (O) peri tavrı bir güzeldir. Yıllarca peşinden koştursan bile (onu) yakalayamazsın.

Klasik Türk şiirinde sevgilinin özelliklerinden bir tanesi de peri gibi güzel olmasıdır. Peri cinlerin dişilerine verilen addır. Çok güzel oldukları, su kenarlarını yurt edindikleri, insanlardan kaçtıkları ve göze görünmedikleri gibi özellikleri olduğuna inanılır. Özellikle çok güzel olmaları ve insanlardan kaçmaları yönüyle sevgiliye benzetilirler (Onay 2000: 153, Pala 1995: 440). Beyitte de bu özelliği ile ele alınmıştır. Bazıları erkekleri kendilerine âşık etmeleri yönüyle şiirlerde geçerler. Ele geçirilememe özelliği ile bu beyitte anlatılarak sevgilinin özelliği olmuştur. Şair nida sanatıyla kendi gönlüne seslenerek ona öğüt verir. Şairin bir parçası olmasına rağmen onun dışında teşhisle kişilik kazandırılan gönle şair seslenip durmamasını söylüyor. Beyitte kelimelerin ikili anlamları beytin anlamını artırmış. Buna göre yürü kelimesi *yürü*, *durma* anlamında kullanıldığında *yilmek* (hızla koşturmak) kelimesi ile ilgilidir. *Haydi* anlamında tevriyeli kullanıldığında ise gönlü uyarıcı bir ünlem olur. *Ey dil* seslenmesi ile birlikte haydi anlamı gönlün boşa vakit geçirdiğini vurgulu bir biçimde bildirmektedir. Fakat gönle sesleniş hangi anlamda olursa olsun sonuç değişmeyecektir. Çünkü ahu gibi güzel olan sevgilinin bir özelliği

vardır. Ardından gelenlerden peri gibi kaçması, bir görünüp bir kaybolması ile varlığı bile şüphelidir. Eğer görülürse yakalanması imkansızdır. Açık istiare ile perî ve âhûya benzetilen sevgilinin özelliği ise ele geçip yakalanamamasıdır. Âhû avlamak da zor bir iş olduğundan yakalanmak istendiğinde kaçır. Bu sevgili ise perî tavırlıdır. Yıllarca peşinden koşulsa bile ele geçirmek, ona kavuşmak imkansızdır. *Yılmək* kelimesi kinayeli bir biçimde kullanılmıştır. Kelime *peşinden koşmak* deyimini hatırlatır. Ey dil ünleminde sihr-i helâl yapılmıştır. Birinci mısra ile vurgulandığında yürümek eylemi ile birlikte “Ey gönül yürü durma, ey dil haydi...” anlamlarını kazanır. İkinci mısranın başında ise ey gönül bunun sebebi şudur... anlamı ön plana çıkmaktadır. İlk mısradaki gönlün harekete geçmesi, ikinci mısradaki ise sebebin açıklanması anlamı var. Beyitte dikkati çeken bir özellik ise ilk mısradaki aliterasyonların sıkça kullanılmış olmasıdır. Özellikle y sesinin yoğun olarak kullanılması mısradaki selaseti artırmıştır. Y yarı ünlü bir ses olduğu için sesletiminde i’ye yakınlaşır. Onun gibi kolay bir biçimde söylenir. Ünlüler çıkışlarında herhangi bir organa çarpmadıkları için ünsüzlere göre daha kolay telaffuz edilirler. Y’de ünlülerin bu özelliği görülmektedir (Coşkun’dan aktaran Kaplan 2017: 289-290). Buna ince ünlülerin de eklenmesiyle - ki 14 ünlüden yalnız 3’ü kalın ünlüdür, başka bir deyişle mısradaki ince ünlülerin oranı aşağı yukarı % 80’dir.- mısranın kolayca okunmasının sebebi anlaşılabilir olur.¹³ Sesin dışında beyitte sevgilinin ele geçirilememesi ve yürümek, peşinden gitmek, arkasından koşmak anlamlarını taşıyan *yılmək* ve *âhû* kelimeleri ile bir av ve avlanma mazmununun olduğu söylenebilir.

تمه آيرو ایرر باشمه آيرو ستمك

تیغ خونریز جفا پیشه دن آیرودر بو

5) Tenüme ayru irer cānuma ayru sitemũ

Tiğ-ı hūn-riz-i cefā-pişeden ayrudur bu

¹³ Y sesinin anlam ve ahenkle ilişkisinin Bâki’nin şiirlerinde kullanımı şu biçimde ele alınmıştır: “Bâki, bu ses etrafında aliterasyonu oluşturduğunda genellikle sesi kısa aralıklarla ve art arda kullanma temayülündedir. Böylece sesin sağladığı ahenk daha belirgin olmakta, ses bir akış sağlamaktadır. Y’nin kullanımında görülen ikinci özellik, bu sesin aliterasyon oluşturduğu örneklerde nida sanatını oluşturan “ey, hey” gibi ünlemleri vurgulamasıdır. Şair seslenmeyi daha belirgin kılmak, yaşadığı duyguyu okuyucuya hissettirmek için bu ünlemin seslerinden biri olan “y” sesini tekrarlar. Burada “ey” ünleminin başka bir kelimenin içinde yer alarak tekrarlanmasıyla da seslenmenin daha etkili bir hâle getirildiği söylenebilir (Kaplan 2017: 257-259).”

Kelimeler: **ten:** 1) İnsan vücudunun dış yüzü, deri 2) Vücut // 2) **ayru:** Başka, başka türlü // **ayru ayru:** 1) Birbirinden ayrı olarak 2) Her biri ayrı olarak 3) **ir-:** Yetişip dokunmak // **cân:** (F.) 1) Ruh 2) Gönül // **sitem:** Eziyet, cefâ, zulüm // **tîg:** (F.) Kılıç // **hûn:** (F.) Kan // **rîz:** (F.) Rihten fiilinden dökken, dökücü anlamında bileşik sözcük yapar. // **hûn-rîz:** Kan dökken // **cefâ:** (A.) Zulüm // **pîşe:** (F.) Eklendiği kelimeye alışmış, huy edinmiş anlamı katar. // **cefâ-pîşe:** Zulmetmeye alışmış // **tîg-i hûn-rîz-i cefâ-pîşe:** Zulmetmeye alışmış kan dökücü kılıç

Kurallı Cümle: Sitemüñ tenüme ayru cânuma ayru irer. Bu tîg-i hûn-rîz-i cefâdan ayırdır.

Diliçi Çevirisi: Eziyetin tenime başka, ruhuma başka biçimde dokunur. Bu, zulmetmeye alışmış kan dökücü kılıçtan farklıdır.

Klasik Türk şiirinde sevgilinin en belirgin özelliği aşığına cevr ü cefâ etmesidir. İlgisizliğin formülleştirildiği bu edebiyatta çeşitli ilgiler ile sevgilinin aşığa yaptıkları anlatılır. Bakışı delici ve kesici aletlere benzetilerek çeşitli ilgiler kurulur. Bu ilgilerin pek çoğunda savaş teması ağır basmaktadır. Böylelikle sevgili sultan namını alır o gönül ülkesinin padişahı olur ve gönül mülkünü ele geçirmeye çalışır. Fakat bu ilgilerde sevgilinin cevr ü cefâsı daha somut ve bedensel bir özellik taşır. Kirpikleri ok olarak sineye saplanır, kılıç gibi bakışları aşığın gönlünü keser. Hatta her ikisi birlikte aşığın sinesinde bir araya gelerek aşığın eziyetlerden ah etmesine neden olur. Bu yolla şairler ah kelimesini (اھ) görsel olarak beyitlerde kullanırlar. Beyitte yapılan bu eziyetler

biraz farklıdır. Çünkü ilk mısırada şair bunu açıkça söyleyerek tenine başka, canına başka indiğini söylediğinde farklı nitelikteki bir zulüm ile karşı karşıyayızdır. İkinci mısırada ise bunun kan dökken kılıcın verdiği acı ve eziyetten farklı olduğu bildiriliyor. Sitem kelimesinin eziyet anlamı daha çok manevi acılar ile ilgili. O yüzden sevgilinin ten yani insanın dış yapısına verdiği eziyet ile can yani gönül ve ruhuna verdiği eziyet elbette ki farklı olacaktır. Özellikle tîg-i hûn-rîz-i cefâ gibi tetâbu-ı izâfât kullanılması kılıcın etkisinin gücünü tamlama biçiminde göstermek içindir. Ama yine de bu insanın dış bünyesindeki acıyı, maddi acıyı karşılamaktadır. Asıl acı gönlün duyduğudur, bu yüzden *ayrı irer* kelime grubu iki anlama gelecek biçimde tevriyeli kullanılır. Dış bedene ait unsurlara ayrı biçimde, gönle ayrı biçimde eziyet yapılır. İrmek kelimesi tene geldiği zaman somut olarak ulaşmak, dokunmak anlamında gerçek; cânâ geldiğinde dokunmak kelimesi mecaz anlamda kullanılır. “Söyledikleri bana oldukça dokundu.” cümlesindeki anlamındadır. Bu yüzden sitem kelimesinin sıkıntı, keder gibi manevi eziyetler için kullanıldığı ortaya çıkar. Bir diğer anlamı sitemin tenime ve canıma ayrı ayrı,

bir tenime, bir canıma dokunur anlamındadır. Çünkü ayrı ayrı kelimesinin hem değişik, diğerlerinden farklı anlamı var hem de her biri ayrı bir biçimde olan, anlamı var. Böylelikle ayrı kelimesi kelime grubu olarak iki farklı anlama gelecek biçimde kullanılmıştır.

کوزلرم پنچره سن یایاغه امر ایلدی شرع
که نکارک حرم حسننه قرشودر بو

6) Gözümün penceresin yapmağa hüküm eyledi şer'

Ki nigāruñ harem-i hüsnine karşıdur bu

Kelimeler: göz: İnsanda görme organı // **pencere:** (F.) Binanın duvarlarında ışık ve havanın girmesi için bırakılan boşluk. // **yapmak:** yapı olarak kurmak, bina inşa etmek // **-a:** Yönelme durum eki metinde amaç ilgisi ile kullanılmıştır. // **hüküm eyle-:** Bir şey hakkında karar vermek // **şer':** (A.) Şeriat, İslam kanunları. // **nigār:** (F.) 1) Resim gibi güzel olan sevgili 2) Put // **harem:** (A.) 1) Başkasının girmesine izin verilmeyen yer 2) Müslüman toplumda binaların yalnızca kadınlara mahsus bölümü. **hüsn:** (A.) Güzellik // **harem-i hüsn:** Güzelliğin (başkasının girmesine izin verilmeyen) yeri // **karşu:** 1) Bir şey, yer ve kimsenin esas tutulan yüzünün ilerisi 2) Karşıt, zıt, muhalif

Kurallı Cümle: Şer' gözümün penceresin yapmağa hüküm eyledi ki bu nigāruñ harem-i hüsnine karşıdur.

Diliçi Çeviri1: İslam kanunları, gözümün penceresini bina etmek için karar verdi. (Bu karar) Put gibi güzel olan sevgilinin güzellik haremine karşı çıkar.

Diliçi Çeviri2: İslam kanunları, gözümün penceresini bina etmek için hükmünü verdi. (Pencere) sevgilinin güzellik haremının karşısındadır. (bulunmaktadır.)

Şeriat, İslam hukukuna ait olup İslam'a göre doğru olan davranışların ne olduğunu ona uygun olan hareket, tavır, kural, ibadet vs. ile ilgili bilgileri içerir. Şiire göre İslam hukuku aşığın gözünün penceresini inşa etmektedir. Âşık bu pencereden sevgilinin güzelliğini seyredecektir. Yalnız açık istiare yoluyla sevgiliyi karşılayan nigar sözcüğünün resim, nakış anlamının yanında bir de put anlamı vardır. Kelimenin bu anlamı Hıristiyanlıktaki ikonaların veya resimlerin kusursuz, eksiksiz yapılışının sevgiliye benzetilmesinden ibarettir. Şair bir tezatlık kurarak İslam kuralları ile onun kabul etmediği inanç sistemini beyitte bir arada kullanmıştır. Teşbih-i belîğ ile güzellik başkasının

girmesinin yasak olduğu bir mekâna benzetilmiş ve bu mekân aşığın göz penceresinin karşısında bulunmaktadır. Yine teşbih-i belîğ ile gözün pencereyle anılması umulan, kavuşmak istenen, kişilerin oradan bakılarak beklenmesidir. Beyitte bu kelimesinin söz diziminden dolayı neye ait olduğu belli değildir. Bu da klasik şiirdeki söz diziminin birden çok anlam verecek şekilde şiir dilinde kullanılmasını ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi çok anlamlılığı ortaya çıkaran başka bir yol da sentaksın bu belirsizliği ile ilgilidir. Bundan dolayı beyte iki anlam verilebilir. Bu kelimesinin işaret ettiği eğer *şer'*, İslam kanunları ise karşı kelimesinin anlamı olumsuzlanarak bir kişiye, bir şeye muhalif, ters, zıt olmak; karşı çıkmak anlamını kazanır. O zaman İslam kanunları put gibi güzel sevgilinin güzellik haremine karşı çıkmaktadır. Bu düşüncenin doğruluk payı dış dünyada vardır. İslam dini kendisinden önceki dinlerin hükümlerini düzeltmek ve onların yanlışlarına karşı çıkmak için gönderilmiştir. *Nigar* kelimesi ile Hıristiyanlığın çağrıştırıldığı beyitte, İslam kanunlarının kendinden önceki dinlere (Hıristiyanlık) muhalif olduğu yargısını akla getirir. *Bu* kelimesi gözümün penceresine ait olduğu zaman anlam değişecektir. O zaman karşılıklı iki bina (gözümün penceresin yapmağa) binaların bir tanesinin penceresinden sevgilisini bekleyen, izleyen bir âşık portresi bulunur. Sevgilisinin gelişini göz penceresinden seyreden âşık onun bulunduğu mekâna girmesini beklemektedir. Yalnız bu yer güzellik haremî olduğu için oraya girmeye izin yoktur. Böylelikle âşık sevgilisinin güzelliğini uzaktan seyretmekle yetinmek zorunda kalır.

بينه سحر ايتدي نجاتي نيجه سوز نيجه غزل

لب دلبر صفاتنده بر ايچم صودر بو

7) Yine sihr itdi Necâti nice söz nice ğazel

Leb-i dil-ber şıfatında bir içim şudur bu

Kelimeler: *yine:* Bir daha, tekrar, gene // *sihr:* Büyü, efsun // *sihr it-:* Büyü yapmak, efsunlamak // *söz:* Kelime, kelime dizisi // *leb: (F.)* Dudak // *dil-ber: (F.)* Gönlü kendine çeken güzel // *şıfat: (A.)* Bir nesne veya kimsenin sahip olduğu vasıf, özellik, nitelik //

leb-i dilber şıfatında: Gönül alan sevgilinin dudaklarının niteliğinde (olan) // **bir içim şu:** Çok güzel, hoş

Kurallı Cümle: Necâtî nice söz nice gazel yine sihr itdi. Bu, leb-i dil-ber şıfatında bir içim sudur.

Diliçi Çeviri: Necâtî pek çok söz pek çok gazel (söyleyerek) yine sihir yaptı. Bu, sevgilinin dudağının niteliklerine sahip çok hoş bir gazeldir.// Bu (gazel) sevgilinin dudağının niteliklerine sahip bir içim sudur.

Klasik Türk şiirinde makta beyitleri bir tür fahriye yeridir. Şairler burada kendi şiirlerinin övgüsüne ait sözler söylerler. Bunların bazıları genel geçer sözler olup şairin bu niteliklere sahip olmasa da söyledikleridir. Bazıları ise iyi incelendiğinde şairin poetikası, şiirleri hakkında bilgi verecek mahiyette olabilir. Necâtî tecerrüd sanatıyla başkasından bahsediyormuş gibi beyitte kendisinden söz eder. Şair kendi şiirinin niteliğiyle ilgili konuşmaktadır. Daha önceleri yaptığı gibi yine bir sihir yapmaktadır. O yüzden sözleri büyüleyici nitelikte ve herkesi etkilemektedir. Sözlükte bir şeyi başka türlü göstermek, birinin ilgisini çekmek hile aldatma, gibi anlamlara gelen sihir Kur’ân-ı Kerim’de altmış yerde geçmektedir. Bunlardan kırktan fazlası Hz. Mûsâ, Hârûn ve Hz. Muhammet ile ilgilidir (Çelebi 2009: 172). İslam’da sihir yasaklandığı için şairler sihir gibi etkili ama helal olan söz sanatını kullanırlar. Şair böyle pek çok söz pek çok gazel (nice söz nice gazel) söylemiştir. *Sihr it-* kelime grubuyla şair sihr-i helâl¹⁴ sanatı yapacağını da belirtmektedir. Daha önce şiirlerinde kullandığı gibi bu sanatı birazdan bir daha kullanacak demektir. Böylelikle *nice gazel* kelime grubu ikinci mısranın başında kullanıldığında artık *nice* sözcüğünün pek çok anlamı değil, beğeni bildiren *nasıl* anlamı ortaya çıkar. Sihr-i helal sanatı ile beyitte şöyle bir anlam oluşur: “Necâtî pek çok söz söyledi büyü yaptı. O, sevgilinin dudaklarının özelliğini taşıyan bir içim suya benzeyen, çok hoş bir gazel söyledi.” Makta beytinde şairin şiirini överken kullandığı *bir içim su*¹⁵ ifadesi bugün hâlâ kullandığımız deyimlerdendir. Deyimin gibi sözcüğü ile birlikte kullanımı ile ortaya çıkan çok hoş, güzel kadın anlamı burada çok hoş, güzel şiirdir. Şiirin niteliği olan bu özellik ayrıca şiirde sevgilinin dudağının özellikleri ile birlikte ele alınmıştır. Klasik şiirimizde dudak pek çok benzetmeliğin konusu olmuştur. Bunlardan

¹⁴ Döneminde de Necâtî’nin şiirinin etkileyici özelliklerde olması sihir kelimesi ile ifade edilmiştir. “...şive-i şi’ri kemâl-i letâfetde ve zerâfetde dâyire-i sihr-i helâle ve ser-haddi- i’câza iletmişdür ...ve nazm-ı sihr-i mübini var iken gayrılara defter ü divân tedvîn ü tertîb itmek harâmdur (Canım : 2000, 517).”

¹⁵ Necâtî Bey divanında günümüzde de kullanılan deyimlerden bir tanesi de “gün gecelidir”. Gün gecelidir zülfün belini kuşatmasın /Ko kılca kolum kılın o müy-ı miyândan haz (Yılmaz 2015: 261). Bu deyim Hilmi Yavuz’un Bedreddin Üzere Şiirler adlı eserinde değiştirilmiş olarak “gün akşamlıdır” biçiminde şöyle geçer: “gün akşamlıdır devletlüm/elbet biz de ölürüz//gözüm hep o asılmışta kaldı// sanki karanfil zülfünü dökmüş de/şimşir topuzlu bir gürz... (Yavuz 1976: 229)” Bu ve bunun gibi örnekler Necâtî’yi günümüze taşıyan dil vasıtaları olarak görülebilir.

birisi ise dudağın âb-ı hayât ile olan ilişkisidir. Karanlıklar ülkesinde (zülûmat) İskender ile Hızır'ın aradığı, içene ölümsüzlük verdiği inanan suyu Hızır bulmuş ve sonsuz yaşama sahip olmuştur. Sevgilinin dudakları da âb-ı hayâttir. Su kelimesi bu efsanevi suyu çağrıştırır. Necâti'nin şiirlerini överken kullandığı bir içim su tabirinin günümüzde kullanılması, Necâti'nin şiiri ile günümüz okuyucusu arasında kurulan anlam köprüsüne işaret eder. Şiirlerinin beğenilmesinde ve anlaşılmasındaki en büyük etkenlerden biri de günümüz insanının kendi konuşma dilinde bulunan söz kalıplarının Necâti'nin şiirlerinde görülmesidir, diyebiliriz.

SONUÇ

Oluşturulduğu dönemden uzun yıllar geçen bir şiiri anlamak ve anlamlandırmak aradan geçen zamanın artması nispetinde zorlaşmaktadır. Klasik Türk şiirini anlamak için yapılan şerh üst başlığı ile verilen çalışmalarda belli bir kalıplaşmaya gidildiğinden (Arapça-Farsça kelimelerin ve kelime kökenlerinin verilmesi, kurallı cümle kurulması, söz sanatlarının söylenmesi vs.) bu örneklerin dışında klasik Türk şiiri ürünleri nasıl anlaşılabilir, ona daha farklı nasıl yaklaşılabilir sorusuna cevap aranan çalışmada, daha önceki araştırmalardan bazı yönleriyle ayrılmaktayız. Şimdiye kadar yolumuzu aydınlatan pek çok çalışmada kelimelerden sadece Arapça ve Farsça olanlar verilmiş, bunların kökenleri söylenmiş veya tekillik çoğullukları bildirilmişti. Fakat Türkçe kelimeler Azerbeycan Türkçesi, Çağatay Türkçesi gibi örneklerin dışında kelime açıklamalarında çoğunlukla görülmemekteydi. Çalışmamızda Türkçe kelimelerin cümleye kattığı anlamlar verildi. Hatta eklerin cümleye kattığı anlamlar, cümleye farklı bir biçimde yaklaşılmasını sağladı. Eklerin cümleye farklı anlamlar kattığı görüldü, bu yüzden klasik Türk şiirini açıklarken eklerin bile ihmal edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca klasik Türk şiiri metinleri açıklanırken onda bulunan ses unsurlarının değerlendirilmesi, ahenk ve anlamla ilişkisinin ortaya konması şiirin taşıdığı zenginliği göstermesi bakımından önemlidir.

Bütün bunlar bir araya getirildiğinde Klasik Türk şiiri incelemelerinde ekten kelimeye ve kelime gruplarından cümle dizilimine kadar pek çok unsurun şiiri açıklamak için gerekli ve vazgeçilmez olduğu sonucuna ulaşılabilir. Şairin şiirini oluşturmak için kullandığı dilin her bir parçası aynı zamanda onun üslubuyla ilgili birtakım özellikleri barındırdığından bunların şiiri değerlendirmek için kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Bu yüzden Necâti'nin şiirini ele aldığımız bu çalışmanın başlığında şerh kelimesi yerine açıklama kelimesini kullandık.

KAYNAKÇA

- ANDREWS, W. (2012). *Şirin Şarkısı ve Toplumun Sesi*, İstanbul: İletişim Yayınları
- ATALAY, Besim (1985). *Divânu Lügati't-Türk Tercümesi* / Ankara: TTK. Basımevi
- CANIM, Rıdvan (2000). *Latîfî, Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara: AKM Yayınları
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (tarihsiz). *Necâtî Divânı, Tercüman 1001 Temel Eser*.
- ÇELEBİ, İlyas (2009). "Sihir", TDVİA, C. 37 s.170-172.
- DİLÇİN, Cem (2011). *Divan Şiiri ve Şâirleri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı
- <https://lugatim.com> [E.T 18.01.2021]
- <https://sozluk.gov.tr> [E.T 18.01.2021]
- İPEKTEN, Haluk (2010). *Bâkî Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları
- KAPLAN, Hasan (2017). *Bâkî'nin Ses Dünyası*, İstanbul: DBY Yayınları
- KILIÇ, Filiz (2010). *Meşâirü's-Şu'arâ*, İstanbul: Suna İnanç Kıraç Vakfı
- KÜÇÜK, Sabahattin (2011). *Bâkî Divânı*, 2. baskı, Ankara: TDK Yayınları
- www.dailymotion.com/video/x7v2kis [E.T: 09.01.2021]
- ONAY, Ahmet Talat (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzâhı*, 4. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları
- PALA, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları
- YAVUZ, Hilmi (1976). *bedreddin üzere şiirler*, 2. basım, İstanbul: Cem Yayınları
- YILMAZ, Ozan (2015). *Necâti Bey Divânı*, Ankara: AKM. Yayınları

Ek-1

